

Спиридон Гопчевић: ЦРНОГОРСКО-ТУРСКИ РАТ 1876—1878.,
Војно дело, Београд, 1963, 434.

Књига Божела Спиридона Гопчевића, рођеног у Трсту, публицисте и писца историјских радова, обухвата у три дијела приказ турско-црногорских борби 1876—8. Студија је први пут изашла на њемачком, и то по дијеловима (први — 1877, други — 1878, трећи — 1879), а сада, захваљујући Војном делу, први пут се појављује и у српском преводу. Поред главног дијела књиге у коме се обрађују војне операције, рад садржи, као саставни дио текста, и Гопчевићева општа војничка разматрања, приказ организације црногорске војске, њену тактику, предвиђање о томе како ће ова војска изгледати у будућности. Гопчевић даје и портрете црногорских војсковођа.

Предговор др Бранка Павићевића и др Томице Никчевића, сем биографских података о Гопчевићу и његових политичких трансформација, садржи и критички осврт на његове радове, а посебно критику оцјена и закључака о војним операцијама у току рата 1876—8. Редакција текста извршена од стране писца предговора, са напоменама, ради лакшег разумијевања текста и праћења Гопчевићевог излагања, а прије свега указивање на неке грешке писца и малициозне оцјене или његове заблуде, знатно олакшавају сагледавање тока операција и стварне процјене стратешко-тактичких замисли оперативних команди.

Гопчевићева студија обухвата националноослободилачки рат Црне Горе с Турском 1876—8. Писац је овај рат пратио као новински извјештач. Павићевић и Никчевић у предговору указују да је Гопчевић тражио да га књаз Никола прими за држављанина Црне Горе, како би у рату постао командант божељских добровољаца. А када му овај није ни одговорио на понуду, из бојазни да не компликује односе са Аустријом, Гопчевић је, тун љуће, пратио рат за свој рачун. Негативан став књаза Николе на Гопчевићеву понуду утицао је — по писцима предговора

— и на његове оцјене о књазу као војсковођи. Међутим, без обзира на те личне ноте и нетрпеливост, из којих је извирала и необјективна оцјена, Гопчевићева студија је занимљива, врло живо написана, крцката подацима, импресијама које се смјењују са анализама и обрнуто. Једном ријечју, даје упечатљиву, ванредно рељефну слику војних дјестава, сукоба војски, стратешких потеза обје стране. Рат је Гопчевић пратио и приказао у цјелини. Од похода црногорске војске у Херцеговину, преко Вучјег дола, бојева у кланцу Дуле, па до „девет крвавих дана“, опсаде Никшића и зимске кампање 1877—8. у Приморју. Тежиште је ипак на приказу дјестава ојевне војске, али су изложене и операције ојевористочног и јужног фронта. Писци предговора, иначе и сами историчари овог периода, критички се осврћу на Гопчевићеве концепције о погрешној оријентацији црногорских трупа према Херцеговини и одсуству координације са српском војском, те „о неуспјеху црногорске офанзиве“. Књаз Никола је по Гопчевићу, умјесто да иде ка Дрини, упао у Херцеговину. Гопчевић га критикује и зато што није заузео Мостар. Писац сматра да он није никакав војсковођа већ „обичан егзиста“, који је желио да присвоји Херцеговину, а „можда“ и Босну. То јест да последице њиховог запосједања закључи примирје и избори се за status quo. Међу сукривцима „лораза“ сматра и Станка Радоњића. Гопчевић погрешно оцјењује и циљ битке на Биштини, јер намјера Црногораца и није била да тв даду одлучну битку већ да опробају снаге. Догађаје затим узима за „срамно повлачење“. Интересантно је да писац и ња другим мјестима, а не само код ове интерпретације, не води рачуна о политичким оквирима збивања и свим другим импликацијама овог рата. А многи догађаји били су у датим условима једини реални излаз. Што се тиче вучедолске битке, писац сматра да се „Црногор-

ски главни стан“ колебао — да ли да ту пружи одлучну битку Муктар-паша, иако је у том смислу већ постојала одлука Ратног савјета. Он исто тако закључује да Црногорци нијесу искористили ову побједу (због „слављења побједе“ које је затим наступило). Слично је и са оцјенама борби за вријеме „девет крвавих дана“, јуна 1877, вођених против Сулејман-паше. Подаци су међутим тачни. Борба је описана дан по дан, врло импресивно, тако да је опис раван најуспјелијој и најживљој репортажи. С друге стране, и сам Гопчевић истиче да ове борбе немају преседана. Сулејман-паша је повсо офанзиву последије битке у кланцу Дуте. Сулејмановој војсци, добро опремљеној, циљ је био „инвазија и заузеће цијеле земље“. Сјевероисточна и јужна турска војска требало је да се сједине у центру земље. Независно од тумачења које даје писац, подаци на којима заснива излагање показују да је црногорска концепција у тој бици била сасвим оправдана и практично потврђена. У ствари, како истичу Павићевић и Никчевић, класичан примјер гдје бројно слабија снага може тући ону јачу, ако искористи све факторе (терен, избор праваца, тренутак напада). Књажеве војне концепције и у „изненадном маршу на Приморје“ показале су се кроз операције такође правилне.

Неке оцјене Гопчевића демантују сами подаци које он обилно ра-

застире пред читаоца. Извори су му такође солидни, тако да овај рад мора консултовати сваки историчар овог славног рата. Стратешко-тактичке концепције црногорске војске у овом рату, као и начин њихове реализације, заслужују да се изучавају и у савременим војним школама. Поменуте оцјене Гопчевића не могу се узети друкчије до као малициозни став према књазу Николи и неким другим црногорским војсковођама. А таквих оцјена има подоста у овој књизи. Тако књаз „нема знања из стратегије“; Црногорци колико год били „необуздано храбри“ немају уопште смисла за тактику у овом рату; да вучедолска битка није искоришћена због „ждрања“ последије боја; квалификовање Божа Петровића као „шупљеглавца“; фактографске грешке и непознавање племена (идентификује Куче и Братоножиће) итд. Све то међутим, због већ наведених разлога, не може да умањи корисност ове књиге и значај њене појаве на нашем језику. Тим прије што је и њене публицистичко-литерарне одлике чине привлачним штивом за свакога. А поменути предговор и редакција два познаваоца црногорске историје доприносе да се читалац лакше пробија кроз овај текст, разлучујући податак и аутентичну истину од Гопчевићеве зловоље, нетрпељивости или пак личних симпатија.

Бранко Петрановић

ГОДИШЊАК ПОМОРСКОГ МУЗЕЈА У КОТОРУ, XI 1963.

Најновији број ове запажене научне публикације окупио је око себе неколико вриједних писаца и научних радника чије ћемо прилоге регистровати на овом мјесту.

У уводном чланку написаном поводом прославе 150-годишњице Његошевог рођења, Нико Луковић износи неколико занимљивих података о Његошевим везама са поморским насељем Прчањом и његовим људима које је Његош веома цијенио. Антон Ст. Дабиновић расправља о братимљењу као из-

вору за подјелу поморске штете (аварије). Настављајући своја архивска истраживања у Државном архиву у Котору, Миливој Ш. Милошевић проширује своја ранија излагања и у чланку „Божелски галијуни и фрегадуни XVI и XVII в.“ износи низ интересантних података који ће послужити као прилог историји нашег поморства. Јован Ј. Мартиновић третира локалитете подморске археологије на Црногорском приморју и у Боки Которској. Резимирајући своја из-